

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18.04.2013 р. № 221-VII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-18#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
4. Вакулік О. А. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: автореф. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 17 с.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (утрат. чин.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text> (дата звернення: 10.08.2023).

Види судових експертиз, які призначають під час розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки

Тетяна Коршикова,

д-ка філос. у галузі права, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9840-5230>, e-mail: romanenko_tetiana@ukr.net

Визначено види судових експертиз, які призначають під час розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки, і їхні завдання.

Ключові слова: *судова експертиза; шахрайство; електронно-обчислювальна техніка.*

Types of Forensic Examinations Appointed During the Investigation of Computer Frauds

Tetiana Korshykova

The types of forensic examinations appointed during the investigation of frauds committed using computer technology and their objectives are determined.

Keywords: *forensic examination; fraud; computer technology.*

Найбільш процесуально цінною формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві є призначення судових експертиз. Не винятком є розслідування шахрайства, учиненого з використанням електронно-обчислювальної техніки (далі — ЕОТ), де призначення судової експертизи є обов'язковою та найбільш інформативною формою застосування спеціальних знань.

Загальний процесуальний порядок залучення експерта та призначення і проведення експертиз регламентовано ст. 69, 70 і 242—245 Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі — *КПК України*), Законом України «Про судову експертизу» [2], а також іншими нормативно-правовими актами [3].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо шахрайств, учинених із використанням ЕОТ, дає змогу визначити такі види експертиз, які призначають під час їх розслідування, зокрема щодо вилучених об'єктів: електронно-обчислювальна техніка (комп'ютерно-технічна експертиза (експертиза технічних комп'ютерних засобів; експертиза даних; експертиза програмного забезпечення), дактилоскопічна експертиза вилучених слідів рук із різних предметів ЕОТ); телекомунікаційні засоби й системи (експертиза телекомунікаційних систем і засобів); документи (експертиза документів, які утворено внаслідок учинення шахрайських дій — криміналістична почеркознавча експертиза; технічна експертиза документів; дактилоскопічна експертиза вилучених слідів рук із документів). Залежно від обставин кримінального провадження можуть проводити й інші види експертиз.

Експертизу комп'ютерної техніки і програмних продуктів (комп'ютерно-технічну експертизу) призначають, коли необхідно встановити фактичні дані, які мають значення для кримінального провадження та які пов'язані із застосуванням

комп'ютерної техніки і вчинені за допомогою такої техніки дії, що і встановлюють на основі спеціальних знань у галузях обчислювальної техніки та програмування.

До основних завдань експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів під час досудового розслідування шахрайств, учинених із використанням ЕОТ, належать: установлення робочого стану комп'ютерно-технічних засобів; установлення обставин, пов'язаних із використанням комп'ютерно-технічних засобів, інформації та програмного забезпечення; виявлення інформації та програмного забезпечення, що містяться на комп'ютерних носіях; установлення відповідності програмних продуктів певним версіям або вимогам на його розроблення [3].

Об'єктами комп'ютерно-технічної експертизи у кримінальних провадженнях за фактом учинення шахрайства з використанням ЕОТ є електронно-обчислювальна техніка (системні блоки комп'ютерів, ноутбуки, планшети, сервери, стільникові телефони тощо та їхні комплектуючі); периферійні пристрої, які використовували для виходу ЕОТ в інтернет-мережу (зовнішні модеми, адаптери комп'ютерних мереж, маршрутизатори, комутатори, супутникова телефонія тощо); носії інформації (накопичувачі на жорстких оптичних і лазерних дисках (*CD, DVD, Blue-ray*), оптичні компакт-диски, флеш-картки пам'яті, *HDD* і *SSD* бокси тощо); електронні записні книжки, планшети й інші електронні носії текстової або цифрової інформації [4, с. 56].

Експертиза телекомунікаційних систем і засобів. Об'єктами експертизи телекомунікаційних систем і засобів у кримінальних провадженнях щодо шахрайств, учинених із використанням ЕОТ, є телекомунікаційні системи (наприклад, системи мобільних операторів зв'язку, телевізійні системи, радіосистеми тощо); мобільні термінали (приміром, телефони, смартфони, планшети та інші мобільні пристрої зі встановленим програмним забезпеченням; білінгові системи (зокрема, білінгові системи мобільних операторів); спеціалізовані технічні пристрої (до прикладу, станції активних перешкод, телематичні модулі, пульти керування доступом тощо) [5]; інтернет IP-вузли; доменні імена, вебсторінки, адресація в мережі «Інтернет»; передавачі та приймачі радіосигналів; вузли комутації; первинні мережі зв'язку; наземні станції супутникового зв'язку [6]; периферійні пристрої, які використовували під час виходу ЕОТ в інтернет-мережу.

Основними завданнями експертизи телекомунікаційних систем і засобів є визначення характеристик і параметрів телекомунікаційних систем та засобів; установлення фактів і способів передавання (отримання) інформації в телекомунікаційних системах; установлення фактів і способів доступу до систем, ресурсів та інформації у сфері телекомунікацій; визначення якості надання телекомунікаційних послуг на рівні їх споживання; установлення конфігурації та робочого стану телекомунікаційних систем і засобів; установлення типу, марки, моделі й інших класифікаційних категорій телекомунікаційних систем і засобів; дослідження алгоритмів оброблення інформації та її захисту у сфері телекомунікацій [3].

Молекулярно-генетична експертиза. Якщо під час проведення слідчих (розшукових) дій вилучають предмети (ЕОТ, їхні складові (клавіатуру, комп'ютерну мишу), накопичувач пам'яті (флешку), килимки для комп'ютерної миші, телефони тощо), які можуть містити біологічні сліди, то молекулярно-генетична експертиза забезпечує встановлення наявності, видової та групової належності об'єктів людського походження, які мали змогу залишити особи під час користування ЕОТ у разі вчинення шахрайства.

Завданням молекулярно-генетичної (ДНК) експертизи є установлення генетичних ознак людини в об'єктах біологічного походження. Методи ДНК-аналізу під час дослідження об'єктів біологічного походження застосовують для встановлення статевої належності й ідентифікації особи. Завдяки цьому розв'язують низку питань, що мають значення для розкриття шахрайства, учиненого з використанням ЕОТ.

Експертиза слідів рук (*дактилоскопічна експертиза*). Головним завданням дактилоскопічної експертизи є ідентифікація особи за слідами її рук, залишеними на місці

події та безпосередньо на ЕОТ, засобах комунікації й інших предметах, яких могли торкатися підозрювані під час учинення шахрайства з використанням ЕОТ. Якщо версії про особу, що залишила слід, ще не висунуто, а також якщо слідчий вважає за потрібне встановити, чи є на предметах обстановки місця події невидимі або слабовидимі сліди, перед експертом потрібно поставити питання про наявність такого роду слідів і їхню придатність для ідентифікації особи [3].

Об'єктами дактилоскопічної експертизи є речові докази, на яких знайдено сліди рук або припускається їхня наявність. Ними можуть бути сліди пальців і/або долонь. Експертизу також можна провести шляхом дослідження копії сліду на слідокопіювальній плівці, зліпка об'ємного сліду або масштабного фотознімка сліду [3].

Експертиза матеріалів та засобів звукозапису. Таку експертизу проводять із метою дослідження записів дій і переговорів осіб, причетних до шахрайства, або відео- та звукозаписів, здійснених під час безпосереднього вчинення особою кримінального правопорушення (наприклад, купівлі / продажу (передачі / отримання) предмета шахрайства) із метою встановлення дослівного змісту розмов та ідентифікації особи. Об'єктом дослідження можуть стати записи дій і переговори осіб, причетних до вчинення шахрайства, із використанням ЕОТ. Експертиза також визначає технічні умови й технології отримання відеозвукозапису, а також ототожнення особи за фізичними параметрами голосу [3].

Технічна експертиза документів. В окремих випадках способами змінення документів під час учинення шахрайства з використанням ЕОТ є монтаж із застосуванням копіювально-розмножувальної й комп'ютерної техніки записів, заміна окремих частин документів, у яких відображено операції з купівлі / продажу окремих видів предметів [3].

Отже, у процесі розслідування шахрайств, учинених із використанням ЕОТ, проводять такі види експертиз, які забезпечують повне й усебічне розслідування цих кримінальних правопорушень: експертизу комп'ютерної техніки і програмних продуктів (комп'ютерно-технічну експертизу), експертизу телекомунікаційних систем і засобів, молекулярно-генетичну експертизу, дактилоскопічну експертизу, експертизу матеріалів і засобів звукозапису та ін. (залежно від обставин).

Перелік джерел посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
3. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мініюсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
4. Стрільців О. М., Крижна В. В., Максименко О. В. та ін. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розповсюдженням у мережі Інтернет забороненого контенту : метод. рек. / за заг. ред. Ю. Ю. Орлова. Київ, 2014. 80 с.
5. Комп'ютерно-технічна експертиза / Київський науково-дослідний інститут судових експертиз : офіц. вебсайт. URL: <https://kndise.gov.ua/kompyuterno-tehnichna/> (дата звернення: 10.08.2023).
6. Експертиза телекомунікаційних систем / Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України : офіц. вебсайт. URL: <https://intellect.org.ua/activity/expert-activity/telecom> (дата звернення: 10.08.2023).